

Таємниці, сховані в філіжанці кави

Прохолодний зимовий день добігає кінця. На землю спадають сутінки. Сніжинки кружляють у вишуканому танку, створюючи чарівну мелодію дива. У повітрі вже витає запах свята: аромат морозного лісу і бурштинової смоли, ванілі і кардамону, мандарин і кориці. Десь далеко зазвучала ніжна мелодія, звуки якої піднімалися все вище і вище, створюючи ауру цілковитого задоволення. У цей момент була щасливою. Захотілося відчувати теплий подих кави, тому з радістю завітала до затишної кав'ярні, де на мене чекали подружки. Приємна зустріч, прекрасний настрій, бесіда про життя, приправлена ароматом смаколиків. І найголовніше – кави – особливий напій, що змінює настрій і долю людину. Адже за горнятком запашної кави ухвалюють важливі рішення, освідчуються в коханні, перегортають сторінки улюбленої книги, обговорюють інноваційні новинки чи діляться педагогічними смаколиків. А їх безліч, у кожного свої, особливі, зі смаком креативності, неординарності, досконалості. За філіжанкою свіжезвареної кави, такої улюбленої, що аж захоплює дух від найменшого ковточка, ми з колежанками ведемо неспішну бесіду про цікавинки вчительської роботи, поповнюючи кошик педагогічних смаколиків. Настала й моя черга поділитися своїм смаколиків – образом, що є складовою біоадекватної технології навчання, в основі якої лежить світоглядний принцип природовідповідності.

Образон – це опорний образ, наповнений вичерпною інформацією в алгоритмічному порядку (за Н.В. Масловою). Він містить одночасно і образ, і зміст навчальної інформації, відіграє роль знака, символу, в якому «схоплено» суть навчального матеріалу. Наші предки не писали філософських трактатів. Вони вмівали величезні обсяги знань вкласти в образ, в якому кодувалася технологія розвитку. Образ, відображений у вишивці, дерев'яній різьбі будинку та речей домашнього вжитку, вибитий на каменях, зберігався в культурі народу і

вкарбувався в генетичну пам'ять роду. Правильно структурована і представлена інформація уроку, навіть високої складності, сприймається дітьми легко, граючись. Ці образи можуть бути простими і складними, статичними або динамічними, але важливо, щоб образ був зрозумілим, приємним, добрим, а, можливо, і смачним. Опорний образ-символ учитель дає рекомендаційно. У кожного учня буде свій образ, своя індивідуальна колірна гамма, унікальні деталі, несподівані творчі ходи. Школярі не отримують наочний посібник в готовому вигляді, а самі його створюють у своїй уяві, відображаючи потім побачену мислеформу на папері і маючи на ній навчальну інформацію.

Головний критерій вибору образу-символу – це можливість проведення простих або складних аналогій, які можна виявити логічно. Вимоги до створення образону: образ повинен бути відомий учневі, викликати позитивні емоції, активувати уяву. Образон допомагає школярам добре і цікаво вчитися. А цікаво - це коли просто і зрозуміло кожному, коли все вдається, коли дитина не відчуває навантажень, а просувається сходишками пізнання легко і з радістю.

Любі колеги, дозвольте представити на ваш розсуд образони, створені мною до уроків літератури у 8 класі.

Священні книги людства

Літо промайнуло швидко, залишивши по собі різнобарвні спогади, поступившись місцем ошатній панні осені. А вона причепурилася для зустрічі з нами: одягла найкращу сукню, оздоблену золотом і багрянцем, накинула на плечі шаль, виткану з найтоншого мережива, принесла у кошику різноманітні смаколики. Але не зважаючи на гостинність красуні Осені, ще так хочеться відчутти обійми теплого літнього сонечка, пригорнутися до неба, насолодитися відпочинком! Тому пропоную за допомогою уяви перенестися на берег річки. Вона благодатна, повноводна, стрімка; вода очищує, лікує, приносить дари, їжу, життєву силу, безсмертя. Що ви відчуваєте? (Відповіді учнів) Що ви чуєте? Що бачите? (Відповіді учнів) Придивіться уважніше до води. Яка вона на колір?

Підійдіть ближче, приторкніться долонькою до поверхні річки, дозвольте їй приголубити вас, передати свою силу й енергію. Яка водичка на дотик? Тепла чи холодна? Ніжна чи колюча? Дозвольте річці стати для вас символом пізнання. Але довго на одному березі ви перебувати не в змозі. Вам потрібно рухатися далі. Ваша життєва дорога наповнена різноманітними подіями, злетами і падіннями. Щоб впевнено нею йти, щоб не оступитися, не зламатися, навіть якщо впасти, то зуміти піднятися, потрібно бачити попереду світло, яке покаже правильний шлях. Таким світлом для людства є священні книги, які містять на своїх сторінках моральні цінності, норми поведінки, певні історичні події.

Вони - особливі – книги в найзагальнішому, найвищому розумінні; такі, що з давніх часів живуть у свідомості народів. Вони зберігають таємниці буття і передбачення майбутнього, віряни вважають їх словом самого Бога. Це – скарби мудрості для всіх людей Землі, своєрідні бібліотеки, до яких увійшли численні твори невідомих авторів; джерело ідей та образів для написання безлічі інших книжок. Найвідомішими з них є **Веди** («знання»), **Біблія** («книга»), **Коран** («читання»). Ознайомлення зі священними книгами потребує кожна людина, адже в них – мудрість і сакральна міць Слова, добро і зло, боротьба і покірність, сенс життя і доля, а найголовніше – любов.

Води ріки пізнання принесли нам перший неоціненний скарб – книгу з дивною назвою «Веди». Приторкніться до неї. Відчуваєте, як подушечки ваших пальчиків стали поколювати? Це енергія, знання, якими насичена книга, передаються вам, проникаючи у кожную частинку вашого тіла. Що ви відчуваєте? (*Відповіді учнів*) **Слово «веди» означають «знання»**. Ця пам'ятка словесності стала підґрунтям мистецтва, релігії та філософії Давньої Індії. А створили її нащадки племен, що вторглися до Індії приблизно в середині **II тисячоліття до н.е.** й називали себе аріями, тобто «благородними», «гідними». Написано Веди давньоіндійською літературною мовою – **санскритом**, яка є одним із джерел європейських мов, зокрема й української. Згідно з віруваннями індуїстів, Веди – це одкровення богів, які були «яснопочуті» святими мудрецами далекого минулого й усно, у поетичній формі, передавалися з покоління в покоління. **До Вед входять чотири збірки:** «Рігведа» - збірка гімнів, «Самаведа» - збірка пісень, «Яджурведа» - збірка жертвних формул, ритуалів, «Атхарваведа» - збірка магичних формул і заклинань. Усі складові священної книги важливі: щоб здобути прихильність богів, їх треба уславити, і щонайліпше в піснях; жертвопринесення з'єднує земний світ зі світом богів; і зрештою треба знати заклинання, що допоможуть уникнути біди, хвороби, смерті.

Наступна книга, що з'явилася на гребні хвилі ріки пізнання, знайома нам з дитинства. Вона пахне старовиною, таємницею, історією і дивом. Обережно вдихніть запах старовини, це ж запах часу! Він повідає вам про створення світу, про перших людей, про заповіді Божі, про моральні орієнтири людської поведінки. Думаю, що ви здогадалися, що перед нами **Біблія – Книга Книг, Святе Письмо, Боже Одкровення**. Вона написана представниками двох релігій – іудаїзму й християнства. Саме слово «біблія» прийшло з давньогрецької мови і **означає «книги»**. Вона містить кілька десятків різних творів, написаних понад сорока авторами, що належали до більш як п'ятдесяти поколінь. Саме так, адже

укладали її від *XII ст. до н.е. до II ст. н.е.* Складається Біблія з двох частин: Старого Заповіту, який вважають священною книгою дві релігії – іудаїзм і християнство, та Нового Заповіту, що визнаний лише християнами. В основі назви «заповіт» - ідея угоди Бога з людьми. У Старому Заповіті йдеться про союз Бога з єврейським народом, у Новому Заповіті – про союз Бога з людством – через Ісуса Христа.

Біблію написано *трьома мовами*: Старий Заповіт – здебільшого давньоєврейською, деякі фрагменти – арамейською (сирійською), Новий Заповіт – грецькою. За легендою, Святе Письмо було перекладено у 280-х роках до н.е., коли хранитель знаменитої Александрійської бібліотеки порадив Птолемею попросити у євреїв їхні священні тексти. Правитель відрядив послів до первосвященника Єрусалима й невдовзі отримав у подарунок сувій Старого Заповіту, написаний золотими літерами. Також прибули 72 тлумачі, що мали перекласти його грецькою. Протягом сімдесяти двох днів учені мужі працювали незалежно один від одного, й зрештою сталося диво – усі їхні варіанти збіглися «літера в літеру». Це пояснили тим, що рукою кожного з перекладачів водив сам Бог.

В Україну Біблія потрапила з Візантії в X столітті. Перше друковане видання церковнослов'янською мовою здійснене 1581 року в Острозі Іваном Федоровим. Перший повний переклад Біблії сучасною українською мовою здійснили Пантелеймон Куліш, Іван Нечуй-Левицький та Іван Пулюй.

Відчуваєте, як вас огорнула спека напівпустелі, а потім вашої шкіри торкнувся прохолодний вітерець, що приніс свіжість зелених оазисів Аравійського півострова? Це ріка пізнання винесла на берег ще одну священну книгу – *Коран*, що належить мусульманам. Приторкніться до неї. Що ви відчуваєте? (*Відповіді учнів*) Які таємниці повідала вам книга? (*Відповіді учнів*)

Назва священної книги мусульман походить від арабського слова «аль-кураан» - *«читання вголос»*. Згідно з ісламом, це одкровення, прочитані пророку *Муххамеду* янголом Джібрілом з небесної Першокниги від імені Аллаха. Відбулося це в VII столітті, зовсім недавно в порівнянні з іншими священними книгами людства: він Нового Заповіту Коран відділяє 600 років, а від Вед – 12 століть. Мухаммад переказував божественні сури єдиновірцям. Деякі слухачі тут же записували висловлювання і прозріння пророка. У теперішньому вигляді Коран має *114 сур*, які поділяються на аяти (вірші). Сури мають особливе розташування: найдовші — на початку, найкоротші — в кінці. Усім сурам, крім однієї, передує так звана басмала: «В ім'я Аллаха Милостивого і Милосердного». Її пишуть на початку кожного документа, в т. ч. листів, і повторюють на початку будь-якої справи. Адже у волі Бога — вся сутність Ісламу. Для Корану характерний виклад змісту у вигляді проповідей, прямої мови і розповіді від третьої особи. Коран — головна книга мусульман, з якою вони не розлучаються від народження. З дитинства вони чують вислови з нього, вчаться по ньому читати. Кораном встановлено норми, що регулюють усі сфери життя мусульман: молитву, піст, подружнє життя, харчування і вживання напоїв, успадкування майна. Вважається, що Коран не можна ні досліджувати як будь-який текст, ні перекладати іншою мовою. Тому всі мусульмани, незалежно від

того, якою мовою вони розмовляють, зобов'язані читати Коран мовою оригіналу, тобто арабською. Коран — твір переважно поетичний, що складається з віршів і римованої, ритмічної прози. Тому читають його особливим чином — вимовляючи наспів.

У священних книгах сформульовано систему моральних цінностей, норми поведінки, відображені певні історичні події, започатковано літературні традиції.

Подякуймо ріці пізнання, що збагатила нас новими знаннями, указала життєвий шлях і повертаймося до класу.

Доба античності

Наш з вами шлях історичними стежками світової літератури продовжується. Ознайомившись із найдавнішими пам'ятками словесного мистецтва Ведами, Біблією та Кораном, дізнавшись про погляди стародавньої людини на світ, природу, життя, ми сьогодні розпочнемо мандрівку до епохи, яка започаткувала сучасну цивілізацію, стала колыскою європейської культури та літератури.

Опинімося на мить у найпрекраснішому місці на Землі, де панує спокій, любов, гармонія. Озирніться навколо, що ви бачите перед собою? *(Відповіді учнів)* Ми знаходимося в чарівному саду, наповненому співом пташок, запахами лаванди і ванілі, бузку і конвалії, буянням трав, барвистих квітів. Що ви відчуваєте? *(Відповіді учнів)*. Вони тягнуться назустріч вам, просять підійти ближче і шепочуть на вушко: «Будь зі мною». Оберіть собі квітку, яка вам до вподоби, хай вона стане для вас символом античності — прихованого дорогоцінного скарбу — досягненнями давньої культури. Перед вами простяглася довга стежина, викладена камінням. Кожен камінь може повідати цікаву історію про богів, які жили на Олімпі, про героїв, що прославили подвигами свої імена, про найчарівнішу жінку на планеті, за руку якої зійшлися на герць найсильніші

воїни. А там далі – вишуканий палац. Підійдімо ближче. Ось на сходах з'явилася чарівна панянка, що тримає в руках папірус. Це – Давня Греція. А поряд з нею – мужній воїн, загартований у тривалих походах і боях – це Давній Рим. Разом вони утворюють тандем, що має назву **антична література – література давньої Греції і давнього Риму, що створювалася з I тисячоліття до н.е. по 5 століття н.е.** Визначальною рисою античної літератури стало усвідомлення цінності людської особистості. Ця риса притаманна не лише літературі, а й усій античній культурі, досягнення якої до сьогодні вражають нашу уяву.

Людина посідає центральне місце у творах античного мистецтва. Особистість була для давніх греків носієм розуму і гармонії. Вони утверджували її цінність, вірили у великі можливості. В античний період існувало таке поняття, як „калагатія”, що в перекладі означає „прекрасний і добрий”. Фізична краса у Греції тісно пов'язувалася з духовною досконалістю та красою. Таким був ідеал людини – громадянина античності. Характерно, що учасники Олімпійських ігор повинні були мати бездоганну репутацію у фізичному і моральному плані. Давні елліни уявляли світ як поєднання природних, історичних, соціальних, стихійних, божественних сил. Доля людини залежала від волі богів. Але людина не була безвольною. Вона мала певну моральну позицію щодо ударів долі. Елліни боялися смерті, але ще більше вони боялися негероїчного, бездуховного, негармонійного буття. Тому герої віддають перевагу віку короткому, але звитяжному. Греки любили життя в усіх його проявах. Вони вміли кохати, дружити, радіти життєвим благам і, водночас, уміли захищати свій народ, свободу. Давні греки намагалися надати життю високого, героїчного і світлого змісту, а це могли зробити лише духовно й фізично розвинені люди.

Етапи розвитку античної літератури:

- **архаїчний**, дописемний період;
- **класичний** – розквіт ліричної поезії;
- елліністичний, виникає жанр прозового роману;
- **римський**, римська література зростає на зразках грецької і зазнає її впливу.

Піднімимось сходами палацу і ми. Бачите он того середнього зросту чоловіка, що замислено вдивляється в далечінь? На жаль, тільки його уява може повідомити йому, що там, за горизонтом. Бо чоловік сліпий, але наділений даром богині Музи. За право називатися його батьківщиною сперечалися сім давньогрецьких міст. Ім'я його **Гомер**, славетний автор «Іліади» і «Одіссеї». Ось нам назустріч прямує найушлавленіший римський поет **Публій Вергілій Марон**, що створив героїчну поему «Енеїду», яка прославляла «золоту добу Августа». Не будемо заважати двом славетним поетам створювати шедеври. Прямуймо далі садом античної літератури, в якому бере початок повноводна ріка словесного мистецтва. Майже всі європейські літературні жанри: епос, елегія, ода, гімн, ідилія, трагедія, комедія і багато інших — зародилися і сформувалися в античну добу і живуть донині. Світова література отримала неоціненний спадок: зразки довершених художніх творів в усіх жанрах, які для нових європейських літератур стали справжньою школою і еталоном майстерності. Французький письменник XVII ст., ревний шанувальник античної класики Жан

де Лабрюйер зазначав: «Щоб досягти досконалості в словесності і — хоча це дуже важко — перевершити стародавніх, треба почати з наслідування їм».

Ось на чистих водах ріки мистецтва з'явився корабель, в якому знаходиться хитромудрий Одісей, що десять років бився під Троєю, а тепер повертається до своєї вірної дружини Пенелопи; чи аргонавти, що відправилися на пошуки золотого руна Колхіди; чи Еней, який рятується з палаючої Трої і незабаром знайде землю, де стане засновником великої Римської імперії. А над ними возвеличується Зевс-громовержець разом з іншими олімпійськими богами, то допомагаючи людям, то, навпаки, втручаючись у їхні справи. А берегом ріки прямує нездоланий Геракл, або Геркулес (так його називали римляни), на плечах – шкура немейського лева, якого герой убив, врятувавши при цьому жителів міста, що потерпали від чудовиська. У Геракла попереду ще 11 подвигів, які йому необхідно здійснити, щоб звільнитися від влади мікенського царя Еврістея.

Здається, у саду античності щось змінилося. Пташки голосніше защебетали, хвильки стали обганяти одна одну, квіти причепурилися, сонечко засвітило ясніше. Це вийшла на прогулянку найпрекрасніша жінка – Єлена троянська, дружина спартанського царя Менелая, яку викрав закоханий у неї троянський царевич Паріс. І спалахнула десятилітня війна між ахейцями і троянцями. Незважаючи на те, що антична література проіснувала понад тисячу років, змінювалася вона надзвичайно мало. Основними її рисами були широке використання міфологічної тематики в художніх творах, панування поетичної форми в літературі та незмінна система жанрів.

Подякуймо саду античної літератури за ту насолоду, яку ми отримали, знаходячись там. Які почуття опанували вами? (Відповіді учнів). Отримавши знання, повертаймося до класу.

Лірика Давньої Греції

Теплий осінній день налаштовує на ліричний лад. Дмухнув легенький вітерець - і листочки дерев закружляли у повільному вальсі. Їх танок заворожує, зачаровує, що неможливо поворухнутися і відвести очей. Снують павутиння молоденькі павучки, які раз у житті вирушають у мандрівку. Сріблясті шовковисті нитки пливуть над річками й озерами, чіпляються за дерева, кущі, гойдаються на гілках, травах, осідають на прозору дзеркальну поверхню води. У гарні сонячні дні особливо багато цих сріблястих струн. Прислухайтесь до себе. Що ви зараз відчуваєте? (*Відповіді учнів*) А яка мелодія звучить у вашому серці? (*Відповіді учнів*) Так, вона ніжна, хвилююча, трішки сумна, своїм чарівним звучанням торкається струн нашого душі. Бо виконує її справжній віртуоз. Думаю, варто з ним познайомитись. Тому попросимо допомоги у павутинок, які легко мандрують світом, і за мить опинимося у надзвичайно прекрасному храмі з сотнями білосніжних колон. Зараз ми стоїмо на перших сходинках, які ведуть до величних зал. Що ви бачите? (*Відповіді учнів*) Аж ось, пустотливо граючись, переганяючи одна одну, ваших ніжок торкнулися хвилячки теплового Егейського моря. Що ви відчуваєте? (*Відповіді учнів*) Погляньте, на гребні хвиль, там щось виблискує на сонці. То бог Посейдон надіслав вам подарунок. Підійдіть ближче, візьміть його, який він на дотик? Що отримав кожен з вас? (*Відповіді учнів*). Нехай цей дарунок з глибин морських буде для вас на сьогодні символом пізнання.

Підійдемося сходами вище і потрапимо в середину храму. Бачите, там, за колонами, майнула тінь юнака. Ось він наближається до нас. Він дуже вродливий, у руках тримає ліру і задумливо перебирає на ній струни. Це легендарний співак Орфей, який майстерною грою на лірі може утихомирювати гнів людей, приручати тварин, оживляти предмети. Під час подорожі до Колхіди його спів допомагав Ясону й аргонавтам у скрутних ситуаціях. А спустившись у царство мертвих, щоб визволити кохану дружину, Орфей зачарував своїм мистецтвом самого Аїда. Міфи зберегли для нас також історію про поета Аріона. Він прибув до двору одного із семи мудреців, щоб навчити жителів Коринфа священних пісень на честь Діоніса. Аріона відпустили на батьківщину, щедро нагородивши. Однак жадібні матроси вирішили викинути поета в море. Перед смертю Аріон заспівав, і сталося диво: з морських вод з'явився дельфін, який урятував його. Таку силу, на думку давніх греків, мала справжня поезія.

Ось так і з'явилася **лірика – рід літератури, у якому відображено думки, настрої, почуття людини, душевний стан автора**. Грецьке «лірикос» означає «той, що співає під звуки ліри», «музичний», «хвилюючий». За міфами, ліру винайшов посланець богів Гермес, використавши для струн панцир черепахи. Під акомпанемент ліри поет виконував свої вірші. Ви бачите, сонце стало світити яскравіше, пташки заспівали голосніше, а хвилячки, навпаки, припинили свою пустотливу гру і сором'язливо притихли. Це до нас з висоти небес спускаються три ошатні панни у вишуканих сукнях. Це музи, покровительки лірики. Горда **Полігімнія – муза гімнів**, урочистих пісень на честь богів. Пристрасна **Ерато – муза любовної поезії**. І верховна муза – ніжна й водночас непокорена муза **Евтерпа**, граційна **покровителька лірики**. Натхнення й задумливість вирізняють цю прекрасну панну. Евтерпу завжди зображували з

подвійною флейтою в руці. Можливо, тому, що під час сприйняття ліричної поезії необхідно відчувати власну спорідненість з поетом, злитися на якийсь час з ним та його ліричним героєм в єдиному почутті, як дві флейти в руках Евтерпи. Слово «музи» грецькою мовою означає «мислячі», їх вважали здатними лікувати людські серця. Чуєте, які прекрасні звуки лунають в тиші храму? Це бог **Аполлон** – покровитель співців та поетів, «повелитель муз», або Феб, «світлоносний», «Сонцесяйний». Зверніть увагу на вираз обличчя Аполлона. Яким він представ перед вами? (*Обличчя його вродливе і натхненне*). Він чудовий співець і віртуозно грає на кіфарі. Його улюблене місце – передгір'я Піерії під Олімпом. З тих благословених місць насилали вони на людей чарівне безумство поезії.

Предметом зображення у ліриці є духовне життя людини, світ її ідей, почуттів. Лірика не виникла на голому місці, її джерелом був фольклор. До нашого часу дійшло небагато ліричних віршів античної доби, але й за ними можна скласти уявлення про різноманіття тем і віршованих розмірів давньогрецької поезії. Умовно лірику Еллади поділяють на два основних різновиди: пісенну, призначену для виконання в супроводі музичних інструментів, та декламаційну.

Пісенна лірика була хоровою і сольною. До хорових пісень належали гімни, присвячені богам. Ці твори мали усталену будову, розпочиналися зверненням, що містило певні епітети – визначальні характеристики небожителя. Наприклад, Аполлона називали «золотоволосим і срібнолуким», Афіну – «Синьоокою і далекозорою». Теми хорових пісень стосувалися й земного життя. Надзвичайно поширеними й різноманітними були пісні «На випадок», які також виконували сольоно: на честь переможців співали оди, під час військових походів – ембагерії, бенкетуючи – сколії. Декламаційними видами лірики є елегія і ямб, що поступово втратили зв'язок з музичним акомпанементом і перетворилися на суто літературні жанри.

Неперевершеною майстринею пісенної лірики була Сапфо, а талановитим майстром декламаційної – Тіртей. Найвищого розквіту лірика досягла у VII-IV столітті до н.е.

Подякуймо храму поезії за ті знання, які ми отримали, і з почуттям задоволення повертаймося до класу.

Давньогрецький театр

Чи любите ви свята? Що в них вас приваблює? *(Відповіді учнів)* Пропоную відправитися в невеличке селище, що затишно розташувалося на південному узбережжі острова, який омивається теплими водами Середземного моря. Що ви бачите перед собою? *(Відповіді учнів)* Дійсно, час тут ніби зупинився. На схилі пагорба терасами піднімаються невисокі будинки, сади і невеликі ділянки, засаджені сільськогосподарськими культурами. Вулички тут химерно згинаються, петляють по схилах. З кожної відкриваються неймовірні панорами околиць. А море так і манить до себе. Вода в ньому чиста, прозора і нагадує своїм кольором бірюзу. Ви чуєте? Здається, в повітрі забриніли звуки якоїсь дивної незнайомої мелодії? Вона звучить все голосніше і голосніше. Ще мить – і ми побачимо, що тут відбувається. Звивистими і тісними вуличками прямують назустріч нам жителі селища, вони танцюють і співають, на їхніх обличчях – маски. Усі вони радісні, веселі. А який настрій у вас? *(Відповіді учнів)* Селяни урочисто несуть старовинну скульптуру бога Діоніса і прямують до театру. Восени, після збору врожаю, і навесні, коли розквітала природа і відкривали бочки з молодим вином, по всій Греції влаштовували пишні свята. То були яскраві велелюдні дійства, що відображали міфи про смерть і відродження бога Діоніса. Спочатку Діоніса віншували як божество весни, сонця і плодоносної землі, життєдайних сил природи. Згодом, коли греки почали займатися виноградарством, він став богом виноробства, пізніше – богом поезії і театру.

Людині властиве наслідування. Дитина у грі наслідує те, що бачить в житті. Первісна людина в ритуальних дійствах і танцях зображує сцени полювання чи інші елементи свого нескладного побуту. З наслідування й народився давньогрецький театр, у якому замість оповіді про подію відтворювалася сама подія, інакше кажучи, оповідь подавалася у формі самого життя, тобто через дію.

Зверніть увагу, греки вже дісталися до підковоподібного майданчику театру, де встановили скульптуру бога. Народні гуляння на честь Діоніса, Діонісії, проводилися кілька разів на рік і включали також урочисті дійства. Урочистою частиною культу керували жерці, і полягала вона у виконанні гімнів про страждання Діоніса. Співали їх учасники, одягнені в цапині шкури, на обличчі

були маски з цапиними бородами і рогами. Під час обряду в жертву богам приносили цапа. Так зародилася **трагедія – драматичний твір, який ґрунтується на гострому конфлікті особистості із суспільством, оточенням і найчастіше закінчується загибеллю героя**. Назва «трагедія» походить від двох слів: «трагос» — цап і «оде» — пісня («пісня цапів»). Грецька трагедія писалася віршами. Це поєднує її і з епосом, і з лірикою, яка, апелюючи до людських сердець, виховувала в них патріотизм і громадянську відданість. Від лірики драматична поезія успадкувала гармонійну єдність слова, музики і ритму.

Народні гуляння, які можна порівняти з карнавалом або вертепом, також були важливою складовою Діонісій. Юрми селян уславлювали воскреслого бога, супроводжуючи дію пісню й танцями. З веселої, жартівливої частини свята народилася **комедія – драматичний твір, що має на меті висміяти душевні вади й учинки героїв, ситуації, у які вони потрапляють, негативні явища суспільного життя**. Слово виникло від назви веселого натовпу гуляк на сільських Діонісіях, грецькою — «комосу» - «весела хода» (слово «комодія» пізніше перетворилося на «комедія»).

Піднімімося сходишками вище, займемо зручне глядацьке місце і озірнімося навколо. Що ви бачите? Яким перед вами представ давньогрецький театр? (*Відповіді учнів*) За конструкцією давньогрецькі театри нагадують величезну чашу. Ця особливість забезпечувала бездоганну акустику. Іноді для посилення звуку між глядацькими місцями встановлювали резонуючі посудини. Навіть на задніх лавах можна було виразно розчути кожне слово акторів. Місця для глядачів були збудовані просто неба на схилах пагорбів. Вони розташовувалися рядами у вигляді півкола й були розташовані на тисячі відвідувачів.

Ви чуєте? Запала повна тиша. Це на оркестрі (місце, де виступали актори) з'явилися три найзнаменитіші давньогрецькі трагіки, яких визнано засновниками жанру: **Есхіл, Софокл, Евріпід**. У перших театральних виставах діяв лише один актор, а його партнером був хор або корифей (очільник хору). **Есхіл** увів у трагедію другого актора, збільшив ролі головних персонажів. **Софокл** значно розширив діалогічні частини й увів третього актора, що дало можливість загострити дію: героєві протистояв другорядний персонаж, який намагався завадити йому виконати обов'язок. Завдяки Софоклу на сцені з'явилися декорації. **Евріпід** повернув трагедію до реальності, тобто зображував людей такими, якими вони є.

Характерними ознаками трагедії є:

- урочиста декламація;
- серйозність;
- монументальність образів;
- пишне вбрання акторів.

Акторами могли бути тільки чоловіки, тому жіночі ролі доручали чоловікам. Під час вистави використовували трагічні маски. Самих масок-настроїв, що виражали психологічний стан героїв трагедії, налічувалося 28. До того ж маски, які закривали не тільки обличчя, а й всю голову, фарбували в певний колір, що також мало символічне значення: червоний – гнів, жовтий – хворобу і т. д.

Зверніть увагу, ось сходянками прямує дуже серйозний чоловік, одягнений у вишуканий довгий хітон, з накинутим на плечі гіматієм (шматок вовняної тканини). На ногах – сандалії із золоченої шкіри, прикрашені металевими бляшками. Незважаючи на серйозний вираз обличчя, давні греки обожнювали цього чоловіка, бо завдяки йому вони сміялися досхочу на театральних виставах. Перед нами – визнаний майстер комедії – **Аристофан**.

Характерними ознаками комедії є:

- жарти;
- пародії;
- вбрання акторів – кумедне лахміття.

Датою народження театру вважають **V століття до н.е.**, що було «золотою добою» давньогрецької культури. У той час театральні дійства були важливою подією. У дні, коли вони відбувалися, усі справи в місті призупинялися. Театр відвідують всі, навіть в'язні, яких тимчасово випускали з тюрем, та домашні раби. Найбагатші громадяни Афін повинні були утримувати хори й акторів, фінансувати підготовку п'єс до постановки. Збираючись до театру, городяни одягали святкове вбрання й вінки з плюща. Місця намагалися зайняти ще вдосвіта. Із собою приносили їжу й питво, адже дійство, що складалося з чотирьох п'єс упереміж з танцями й декламацією, тривало цілий день. Без вистав не обходилося жодне свято. У кожному місті був свій театр, а професійних акторів дуже поважали. Видатні актори вважалися недоторканими під час війни. Вони навіть ставали видатними політичними діячами чи дипломатами.

Який у вас настрій? Чи збагатилися ви новими знаннями? Що ви зараз відчуваєте? (*Відповіді учнів*). Подякуймо давнім грекам за нові знання і з почуттям цілковитого задоволення повертаймося до класу.

Доба Середньовіччя

Чи мріяли ви коли-небудь опинитися в середньовічному замку? Чи хотіли б поспілкуватися з королем Артуром і його лицарями «Круглого столу»? (*Відповіді учнів*) Чи існували вони насправді, чи це просто красиві легенди,

народжені в смутні, темні часи, щоб хоч якось прикрасити морок свого існування?

Спробуємо за допомогою своєї уяви перенестися на півтори тисячі років назад, у V століття, у той час, коли розпочалася страшна катастрофа – велична Римська імперія впала під навалом варварських племен (476 рік). Зараз ми знаходимося на вимощеній каменями дорозі, створеній римлянами на віки. Кожен камінь може повідати нам про те, як майже всі античні міста були зруйновані, а ті що залишилися, перетворилися на укріплені фортеці варварських королів. Як занепали всі ремесла і торгівля – господарські потреби завойовників зводилися до примітивного обробку землі. Мешканці зруйнованих міст, щоб вижити, бралися до сільськогосподарської праці. Навіть на площах і вулицях колишнього розкішного Риму сіяли хліб та випасали худобу. Та найбільшого удару зазнала антична культура, бо вона не викликала інтересу у завойовників. Безцінні твори були знищені, так як для варварів не представляли ніякої цінності. Люди шляхетного походження, які в Римській імперії становили найосвіченіший прошарок населення, в Середньовічній Європі перетворилися на ватагу солдафонів. Вони визнавали для себе гідним заняттям лише війну, а гідною розвагою – турніри і полювання.

Обабіч дороги, якою ми йдемо, ростуть предковічні дерева, а попереду, огорнений туманом, видніється середньовічний замок, масивна і ґрунтова споруда, з круглими баштами. Що ви зараз відчуваєте? (*Відповіді учнів*) Бачите, на башті розвивається стяг, і на ньому видніється надпис – **«Середні віки» - історичний період від кінця V століття** (падіння Римської імперії) **до XV століття** (доби Великих географічних відкриттів). Підійдімо ближче до замку, нехай він стане для нас символом Середньовіччя. Оточений фортечною стіною й ровом, він здається неприступним. Оглянемо його з середини. Що ви бачите? Які запахи огортають вас? (*Відповіді учнів*) Поряд з житловими приміщеннями в замку були вежі, звідки можна було стежити за наближенням ворога. Опалювалися приміщення каміном. У замку був парадний зал, де відбувалися церемонії, збори, бенкети, поетичні турніри й судові позови. У підземеллі знаходилася в'язниця. З часом архітектура замку змінилася, оборонний характер споруди втратився, він перетворився на палац. У період розквіту рицарського роману й куртуазної лірики осередком культури був замок, а центром духовного життя - собор. Християнські храми споруджуються наприкінці першого тисячоліття. Вони будувалися спочатку в романському, згодом у готичному стилях.

Визначальну роль у житті тогочасних людей відігравала релігія, а саме християнство. Священики та ченці виявилися найосвіченішим прошарком населення. Вони відмовилися від античного захоплення людиною і не вірили в її досконалість. Адже духовні предки людини, згідно зі Старим Заповітом, були вигнані Богом з раю, а згідно з Новим Заповітом – принизили і розіп'яли на хресті свого Спасителя. Тому церква проповідувала необхідність каяття та спокути гріхів від народження і до самої смерті.

Подивіться на ту високу башту замку, обвиту плющем. В одному з вікон видніється змарніле обличчя вродливої панянки. Її ім'я – Література. Їй нелегко

було виживати в ті суворі часи. Вона розвивалася під впливом жорстокого поділу суспільства на стани. На межі X-XI століття єпископ французького міста Лана Адельберон сформулював це так: «Одні моляться, інші воюють, треті працюють...» Кожний стан був носієм відповідного типу культури, тому й література чітко поділялася на **церковно-релігійну та світську** (лицарська та міська). **Лицарська література** поділялася на лірику і роман, **міська** включала в себе байку, сатиричне оповідання, алегоричний епос про тварин. До **релігійної літератури** входили такі жанри, як: історичні хроніки, життя святих, проповіді, богословські твори.

Варто підкреслити, що література Середньовіччя не є «невдачею» чи «перервою» в історії світової літератури, а являє невід'ємний етап розвитку. Безумовно, вона пережила найскладніший застійний період. Однак працею і талантом багатьох народів, які увійшли в орбіту культурного розвитку і створили основи національних літератур сучасних європейських держав, кризу було подолано.

Що нового ви дізналися з цієї подорожі? Які думки з'явилися у вас? (*Відповіді учнів*) Подякуймо середньовічним майстрам слова за те, що в ті суворі темні часи змогли вижити і нести людям прекрасне. З почуттям цілковитого задоволення від мандрівки в часі повертаймося до класу.

Доба Відродження

Уявімо, що ми знаходимося в затишному куточку світу, де відчуваємо себе надзвичайно щасливими. Тихий літній вечір огорнув нас повністю своїм теплом, даруючи хвилини радості. Зоряне небо над головою зачаровувало своєю довершеною красою, дарувало спокій і впевненість, будило прагнення досягти неможливого. Маленькі яскраві вогники спалахували в ритмі чарівних видінь. Здавалося, вони кружляють у таємничому танку, створюючи вишуканий візерунок старовинного мережива, від якого неможливо відвести очей. Що ви відчуваєте? (*Відповіді учнів*) Десь далеко зазвучала прекрасна мелодія,

наповнюючи душу радістю. Яка музика звучить саме для вас? (*Відповіді учнів*) Нічний невидимий аромат огорнув повністю. У ньому змішані запахи матіол, цих маленьких зірочок, запах роси, яка діамантовими розсипами вкриває рослини, запах стомленого за день вітру. А які запахи чуєте ви? (*Відповіді учнів*) На серці стало приємно, затишно, гарно. А погляд усе рвався угору, до зірок, що перетворювали ніч на магію. Оточені ореолами мерехтливого сяння, вони були такими далекими, такими недосяжними, що здавалося наснилися мені. Але ні! Вони є, вони справжні, вони існують, хоча доторкнутися до них неможливо, хіба що в своїй уяві.

Відшукайте внутрішнім поглядом у нічній блакиті чудовий міст, що немов вибудований із великих сяючих зірок. Цей зоряний міст буде для нас образом *епохи Відродження*, а кожна зірка на ньому символізуватиме геніїв-митців. Адже епоха Відродження була справжнім зоряним часом, коли народжувались не просто талановиті в різних сферах люди, а титани духу, яким було все під силу.

Епоха Відродження, або Ренесанс — це час розквіту культури країн Європи, який охоплює *XIV—XVI століття* і знаменує собою перехід від середньовіччя до Нового часу. У цей період в європейських країнах розвивається світова торгівля і книгодрукування, здійснюються великі географічні відкриття. Люди все більше починають вірити в свої сили й усе менше боятися середньовічних заборон. Слабшає вплив церкви на життя суспільства. Відроджується інтерес до античних часів, коли головна увага приділялася особистості людини і можливостям її удосконалення. У мистецтві й науці проголошуються віра в силу і розум людини, оспівуються її краса, сміливі думки й відважні справи. Таких поетів, художників, скульпторів, учених сучасники стали називати гуманістами (латинське слово *humanus* означає «людський»).

Подивимось, що є опорами нашого зоряного мосту Відродження – які причини появи нової культури. Цими опорами є розвиток міст і міського населення, винахід друкарства, поява світських шкіл, виникнення інтелігенції, розвиток природничих наук і технічних знань, великі географічні відкриття, що суттєво розширили уявлення європейців про природу та будову Землі. Виникнення мікроскопа й телескопа допомогло Галілео Галілею побачити будову Сонячної системи, а Миколі Копернику довести, що Земля й інші планети обертаються навколо Сонця.

Батьківщиною Відродження стала *Італія*. Саме звідси пролунали перші заклики повернутися до культурних надбань античності. Учені-гуманісти вважали, що завдання відродження античності полягає насамперед у вивченні мов, літератури, мистецтва й філософії давніх класиків. З усіх відкриттів Відродження найголовнішим було «відкриття людини». Що це означає? Хіба людину потрібно було якось по-особливому відкривати? Так, у середні віки вплив в усіх сферах суспільства належав церкві. У центрі середньовікової культури стояв Бог, що знаходився поза межами людського життя й був недоступний для пізнання. Гуманісти також не були атеїстами, але вони возвеличили роль вільної, розкріпаченої людини на землі, віру в її розум і безмежні творчі можливості. Культура Відродження утверджувала «божу»

людину, тобто подібну до Бога. Християнство, яке перенесло центр уваги на духовні цінності, привчило бачити у внутрішньому світі людини більшу глибину, ніж ту, що знала античність. Ні одна культура до цього часу не підносила людину так високо. Ось чому після гуманістичного «відкриття людини» в Італії настав небачений розквіт літератури і мистецтва. **Епоха Відродження поділяється на періоди:**

- **Раннє Відродження** – XIV – XV ст.

- **Високе Відродження** – кінець XV ст - перша половина XVI ст

- **Пізнє Відродження** – друга половина XVI ст. – перші десятиліття XVII ст.

Найбільш яскраві зірки в нашому зоряному просторі немов оточені сяючим мерехтливим ореолом і випромінюють стільки світла, що нагадують маленькі сонця. Вони мають власні імена: Петрарка, Данте, Джотто, Боккаччо, Леонардо да Вінчі, Мікеланджело, Рафаель, Тіціан та ін. створили неперевершені за красою і гармонією мистецькі витвори. Твори видатних поетів і письменників епохи Відродження — Франческо Петрарки і Боккаччо (Італія), Вільяма Шекспіра (Англія), Франсуа Рабле (Франція), Мігеля Сервантеса (Іспанія), Еразма Роттердамського (Німеччина) та ін. — стали вічними літературними пам'ятками, що утверджують вищі людські цінності, і тому досі хвилюють читачів усіх країн і народів.

Відчуйте таїнство зоряної ночі. Тиша, спокій, гармонія. Між небом і землею світиться повітря. Епоха Ренесансу оспівує гармонію. Людина епохи Відродження відчуває єдність з природою. Природа тепер розглядається як гармонійний світ божественної благодаті. Освічена людина зрозуміла, що дійсність може бути цікавою сама по собі: явища природи не тільки лякають, а й викликають захват; лісові й польові пейзажі милують око, а квіти – не лише корм для худоби. Для гуманістів відкрилося нове розуміння навколишньої дійсності – вона теж може нести естетичну насолоду. Ренесанс запропонував уявлення про гармонійно організований світ з людиною у центрі. Влучною ілюстрацією цієї ідеї виступив філософський малюнок Леонардо да Вінчі «Вітрувіанська людина». На малюнку зображено оголеного чоловіка, тіло якого вписане в коло (символ духовної сфери) і квадрат (матеріальний символ). Зробивши акцент на гармонійних пропорціях людини, да Вінчі, як справжній гуманіст, помістив її в центр Всесвіту.

Гуманізм став вираженням нового світосприйняття, нового розуміння сутності людини, яке розвивало ідеї права людини на земні радощі й інтелектуальний розвиток, на задоволення чуттєвих і духовних запитів, на земну, прижиттєву славу. Проголосивши людину вільною, гуманісти боролися з усім тим, що цю волю обмежувало, за духовне розкріпачення особистості.

Немає нічого вищого за зоряне небо, на яке дивимось із захопленням і трепетом перед незбагненністю Всесвіту. Так і епоха Відродження – це зоряна вершина, яка сформувала нову духовність, створила багато шедеврів мистецтва, виплекала прекрасні ідеали.

Подякуймо яскравим зіркам за ті знання, які ми отримали, і з радістю в серці повертаймося до класу.

Бароко

Як би гарно було б продовжити свій відпочинок! Опинитися у райському куточку, де немає ні зошитів, ні підручників, ні домашніх завдань! Спробуємо зараз з вами це зробити. Заплющіть, будь ласка, очі, сядьте зручніше і подумки уявіть себе там, де ви відчуваєтеся дуже затишно, комфортно, де немає жодних проблем, де ви щасливі. До вашого обличчя ніжно торкається легенький вітерець, пустотливо грається вашим волоссям і шепоче на вушко компліменти. Що саме? *(Відповіді учнів)* Ваша душа наповнюється радістю, сонцем, щастям. Попереду ви бачите стежину і йдете нею. Скрізь ростуть чудові квіти, які простягають до вас пелюстки, ніби промовляючи: «Доторкнись до мене, візьми з собою. Я стану для тебе символом успіху.» Приторкніться до квітки, відчуйте її неповторний аромат, який нагадає вам найщасливіші моменти вашого життя. Які саме? *(Відповіді учнів)* А там далі на Вас чекає море. Море... Воно ніколи не буває одноманітним, нецікавим, бо щодня, навіть щохвилини різне. Таємниче, мінливе, неосяжне - воно хвилює душу, не залишає байдужим серце. Одного дня воно тихе й спокійне, наче велике дзеркало, іншого - холодне й прозоре. Сонячні промінчики, пронизуючи солону воду, сягають дна, лагідно торкаються золотавого піску та яскравих сяючих мушель, гладеньких камінців та зеленуватих водоростей, ловлять маленьких спритних рибок, що зграйками весело бавляться біля берега. Ви відчуваєте, як ваше тіло наповнюється енергією моря, сонця, неба! Тепер вам все під силу.

Ви чуєте, як весело бешкетують хвилячки, граючись, переганяють одна одну: хто з них швидше домчить до берега. Придивіться до них: на своїх гребнях вони несуть щось дуже яскраве, прекрасне, від чого неможливо відвести очей. Це ж перлинки! Який незвичайний подарунок море зробило вам! Візьміть їх до рук *(учитель роздає учням перлинки)*. Які вони на дотик? Шорсткі чи гладкі? Теплі чи холодні? Потримайте їх у долонях, відчуйте мелодію моря. Нехай ця

перлинка стане для вас символом дивної, вишуканої, химерної *доби бароко*, що прийшла на зміну епосі Відродження.

XVII століття – це новий етап в усвідомленні людиною свого місця у Всесвіті. Після доби Відродження настав час розчарувань і розгубленості. Ідеал богорівної високодуховної людини доби Відродження був зруйнований, як і гуманістичний оптимізм зазнав краху. Європу охопив песимізм. Протягом усього XVII століття Європа переживала небувалі потрясіння: спустошлива релігійна Тридцятилітня війна в Німеччині; жахлива економічна криза в Іспанії; постійні інтриги та повстання у Франції; громадянська війна і революції в Англії; ріст релігійної нетерпимості. Ці та багато інших подій катастрофічного характеру сприяли утвердженню песимістичного світогляду, розчаруванню в людині – істоті жадібній, жорстокій, здатній убивати собі подібних, прирікати інших на голод. У філософії та мистецтві панівними стають ідеї беззахисності людини перед природними стихіями, ударами долі, старості, смерті. Єдине, що залишається людині, - бути стійкою, готовою пожертвувати всім, що має цінного в житті. Ці ідеї відобразилися в *бароко – художньому напрямі у мистецтві XVII століття. Характерними ознаками бароко в літературі є контрастність, динамізм, поєднання реальності та ілюзії, емоційна напруженість, складні метафори, символи, алегорії.*

У перекладі з італійської слово «бароко» означає «дивний, химерний», а з португальської – «перлина неправильної форми». Первісно словом бароко називали один із архітектурних стилів, який характеризувався вишуканою декоративністю і пишністю. Пізніше ця назва поширилася на інші види мистецтва.

У літературі бароко чимало рис, пов'язаних з літературними традиціями минулого. Письменники і поети XVII століття використовували античну міфологію як джерело сюжетів і образів; із середньовічної культури запозичили традиційні біблійні образи, надихалися ідеалами лицарських романів; послуговувалися системою ліричних та епічних жанрів доби Відродження, звертались до канонів петраркізму в любовній ліриці. Водночас художній світ барокової літератури глибоко оригінальний, самобутній, принципово відмінний як від ідеалів Відродження, так і Просвітництва. Бароковим творам притаманні крайня складність, поєднання трагічного з комічним, піднесеного з вульгарним, жахливого з кумедним, вигадливі метафори і порівняння. Звідси й назва напряму: бароко — перлина неправильної форми. При цьому, якщо демократичні письменники відображали у своїх творах глибокі протиріччя самого життя, то твори письменників аристократичного крила оспівували галантну любов, дрібні епізоди зі світського життя, вживаючи химерні метафори, алегорії, вдаючись до «гри слів». У цілому література бароко ілюструє чудові художні відкриття. Це, насамперед, патетичне відображення глибокого розчарування, викликаного кризою ренесансних ідеалів, зображення сили людського духу, здатності людини долати перешкоди, зберігати стійкість в найстрашніших життєвих випробуваннях. Особливо яскраво усе це звучить у поезії, яка в цей час переживає бурхливий розквіт у всіх країнах Європи.

Сімнадцяте століття висунуло таких видатних поетів, як Луїс де Гонгора, Франсиско де Кеведо, Джон Донн, Джон Мілтон, Жан де Лафонтен, Нікола Буало та ін.

Своєрідними ознаками бароко були:

- Людина не протиставляється Богові, а вважається найдосконалішим його творінням.
- Поєднання релігійних і світських мотивів, образів.
- Настрої песимізму, скепсису, розчарування.
- Трагічна напруженість і трагічне світосприйняття.
- Прагнення вразити читача пишним, барвистим стилем.

Ще раз візьміть до рук свою перлинку – символ бароко. Доберіть до слова епітети. Яке воно є? (*Матеріальне, швидкоплинне, реальне, природне, божественне, духовне, вічне, піднесене*).

Подякуйте морю за те, що наситило вас життєдайною енергією і знаннями. Повертаймося до нашого затишного класу.

Література:

1. Богосвятська А.І., Всесвіт на ім'я «урок». Перспективи біоадекватної технології в сучасній школі. - Електронний журнал «Філологічний Олімп» № 1, 2016.
2. Богосвятська А.І., Зарубіжна література для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням філології : підруч. для 8-го кл. загальноосвіт. навч. закл. / А.-М.І. Богосвятська, Л.Л. Ковальова. – Львів : Світ, 2016. – 310 с.
3. Волощук В.Є. Зарубіжна література : підруч. для 8-го кл. загальноосвіт. навч. закл. / Євгенія Волощук, Олена Слободянюк. – Київ : Генеза, 2016. – 288 с.
4. Мілянська Н.Р. Зарубіжна література : підруч. для 8-го кл. загальноосвіт. навч. закл. / Н.Р. Мілянська. – Тернопіль : Астон, 2016. – 318 с.
5. Сімакова Л.А., Снегірьова В.В. Зарубіжна література : підруч. для 8-го кл. загальноосвіт. навч. закл.